ÎNSEMNĂRI DESPRE STILUL LUI OVIDIU

DE

GH. BULGĂR

Opera poetică a lui Ovidiu s-a bucurat de o prețuire deosebită printre contemporanii săi, datorită atît temelor noi abordate într-un spirit liber, degajat de canoanele tradiției clasice, cît și calităților specifice ale artei, ale stilului său poetic. Despre fondul de idei al numeroaselor opere scrise de Ovidiu s-a vorbit adesea, mai ales că aceste opere s-au împletit strîns cu istoria vieții scriitorului latin, care izgonit, către sfîrșitul vieții sale, la Tomis (Constanța de azi) a rememorat unele episoade trăite ; el a respins acuzarea imperială că ar fi fost în contratimp cu preocupările reformatoare, cu planul asanării morale întreprinsă de August.

Dacă orientarea tematică a poeziei lui Ovidiu e originală, aproape total diferită de opera contemporanilor săi, arta, procedeele exprimării, stilul său sînt, în general vorbind, pe linia dezvoltării mai libere a limbii poetice latine din vremea consolidării imperiului roman. În ansamblul mișcării literare din timpul lui August, se știe că fiecare scriitor de seamă a adus o contribuție originală la dezvoltarea mijloacelor expresive ale limbii latine literare. Nu poate fi neglijată, vorbind despre poeți, vigoarea epică a lui Vergiliu, adesea comparat cu Homer, nici îndrăzneala inovației stilistice la Horațiu, pe care Ovidiu l-a numit „numerosus" — cel bogat în teme literare, în mijloace expresive, în construcții sugestive. Într-o scrisoare din Tomis (Triste, IV, 10) poetul latin își amintește cu recunoștință și prețuire de maeștrii săi, a căror operă stă la temelia clasicismului latin.

Ovidiu venea în literatura Romei către începutul declinului artei clasice propriu-zise. Pentru acest poet canoanele rigide nu mai sînt atît de constrîngătoare ca pentru înaintașii săi. Una din trăsăturile caracte-

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

ristice ale stilului lui Ovidiu este tocmai îmbinarea originală a tradiției clasice cu avîntul înnoitor care tindea spre descătușarea literaturii de făgașul deprinderilor învechite. Precum lumea imperiului, consolidat prin extinderea dominației romane pînă aproape de marginile lumii cunoscute atunci, aspira la tot mai multă libertate și bunăstare, literatura reflectînd tendințele politice, sociale, economice ale vremii, se îndrepta și ea spre o înnoire, cu tot programul imperial de a face din ea un aliat al năzuințelor regeneratoare; reformele preconizate de August tindeau să repună în circulație norme și deprinderi vechi, tradiționale, nu să schimbe ceva în structura socială, economică sau culturală a imperiului.

★

Pe nedrept, adesea arta literară a lui Ovidiu a fost considerată ca un joc al imaginației sale exuberante, ca un divertisment lipsit de adîncime, de ținută clasică. Tematic, Ovidiu aducea preocupări noi și trata subiecte apreciate de lumea aristocrată; el vorbea despre mentalitatea și preocupările la ordinea zilei; predominau în versurile poetului tonul galant, optimismul și bucuria de a trăi, de a iubi. Expresia artistică, stilul autorului nu puteau rămîne la nivelul vechi, la mijloacele și rutina înaintașilor. Coborînd în mijlocul realităților și în sînul semenilor săi, poetul avea să li-se adreseze într-un limbaj adecvat mediului, într-un limbaj adesea îmbogățit cu termeni noi, simplu, natural. Sub acest raport, Ovidiu, mai des decît contemporanii săi, a apropiat stilul literar, poetic, de cel al limbii comune, păstrînd spontaneitatea construcțiilor din limba de toate zilele. Această particularitate explică și buna primire făcută versurilor lui de către contemporani, fapt despre care vorbește scriitorul în exil, un amănunt de care-și amintește cu tristețe adîncă:

Mă-ndemni cu poezia să-mi potolesc aleanul,
Ca nu cumva s-adoarmă, să piar-al meu talent.
E greu să-mi spui amice: zglobia poezie
Vrea zile însorite, vrea suflet liniștit.
Furtuni vijelioase îmi vînzolesc viața,
Și nu-i destin pe lume mai trist decît al meu.
Cum? Priam vrei la moartea copiilor să joace?
Niobe-nlăcrimată să ducă mîndre hori?
Ce crezi? Să facă versuri ori jalei să se deie
Cel surghiunit în capul pămîntului, la geți?

(*Triste*, V, 12, 1—10)[1]

Buna dispoziție, optimismul, viața fără griji și mediul aristocratic, apoi ușurința versificării (*Quodquod tentabam scribere versus erat* — orice-n-

[1] Citez după traducerea, în general excelentă, a lui T. Naum. O recenzie critică asupra ei am publicat în *Viața românească*, 9/1957.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

cercam a scrie, se prefăcea în vers) au fost împrejurări specifice care au favorizat creația poetică mai liberă, într-un ton mai familiar, cu construcții mai degajate de normele limbii clasice. Acest fapt nu excludea însă readucerea în cîmpul stilistic a unor vechi procedee artistice, cum ar fi comparația mitologică, evidentă chiar în fragmentul citat, ca să nu mai vorbim de larga ei întrebuințare în *Metamorfoze*.

Existau în personalitatea artistică a lui Ovidiu două tendințe opuse, vizibile în stilul poeziei sale. Pe de o parte poezia-divertisment liric al societății aristocratice a Romei de atunci, fapt care l-a dus în direcția oglindirii mediului în care a trăit poetul pînă în momentul condamnării lui; pe de alta, influența marilor maeștri ai literaturii clasice, prestigiul tradiției artistice eline și latine, care au constituit pentru orice scriitor roman o școală, cea mai înaltă școală a deprinderilor poetice, a perfecționării talentului artistic, în cazul lui Ovidiu, o frînă a exuberanței lirice. În momentul de apogeu al puterii romane și de maximă înflorire a imperiului sub conducerea lui August, Ovidiu avea să facă o originală sinteză a acestor două influențe sub care se desfășura creația lui artistică. În versurile lui vom întîlni atît exprimarea densă, sugerînd o mare bogăție metaforică, cît și amplificările detaliului, cumulul de elemente descriptive, observația subtilă, rafinamentul nuanțelor atît de prețuite în epoca elenistică.

★

Observarea manifestărilor individuale și latura morală a vieții individuale și sociale sînt izvoare de cronică punctată de spirit satiric sau de reflexii morale subtile. Horațiu a înfierat nu odată păcatele omului de rînd, Vergiliu a slăvit trecutul și gloria romană și s-a aliniat, din convingere, intențiilor reformatoare ale împăratului. Lucru ciudat: Ovidiu își permite săgeți la adresa cercurilor aristocrate:

Carmina laudantur, sed munera magna petuntur:
Dummodo sit dives barbarus ipse placet.
(*Ars amandi*, II, 276—277)

adică: „sînt lăudate poeziile, dar toți aspiră la daruri mari: numai fie bogat și un barbar chiar li-e pe plac".

Viața de lux, de opulență, starea de venalitate a secolului de aur sînt caracterizate prin insistența poetului asupra unui cuvînt de mare circulație în societatea aleasă a contemporanilor:

Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

„sîntem cu adevărat într-un secol de aur, aurul mult aduce demnităţile, cinstea, cu aur se cumpără şi iubirea". Cele două versuri cuprind succint, în cuvinte pline de înţeles, ţinta supremă a aspiraţiilor aristocrate : aur, cît mai mult aur (plurimus auro venit honos). Demnităţi, funcţii de prestigiu, distracţii, desmăţ, totul se cîntărea în aur. Cum se vede, puterea romană, voinţa atotputernică a împăratului n-au putut nimici în poet spiritul critic, ironia contra celor mai înalte vîrfuri ale societăţii contemporane.

În cele mai diverse situaţii, în cadrul unor subiecte determinate, sub influenţa peisajului uman (ca în *Amores*, *Ars amandi*, *Remedia amoris*), sub impresia fabulosului sau în mediul miturilor din *Metamorfoze*, dar mai cu seamă sub apăsarea tristeţii şi a singurătăţii din timpul petrecerii sale la Tomis, meditaţia, reflexia filozofică, observaţia morală se concretizează în versuri lapidare, ca o maximă săpată în stîncă, mărturie pentru posteritate despre adîncimea şi frumuseţea artei unui poet inspirat. În categoria *aforismelor* pot fi rînduite versuri ca :

Nec minor est virtus quam quaerere, parta tueri (*Ars*, II, 13) — „a păstra cele dobîndite nu cere mai puţină virtute ca faptul de a le cîştiga".

Consilium resque locusque dabunt (*Triste*, I, 1, 93) — „locul şi împrejurarea te vor sfătui (ce să faci)".

Quo quisque est maior, magis est placabilis (*ib.*, III, 5, 31) — „cu cît e cineva mai mare, cu atît este mai blînd".

Adesea rezumînd învăţăminte rezultate din experienţă sau din studiul vieţii, al cărţilor mai vechi, poetul s-adresează tinerilor :

Venturae memores iam nunc estote senectae :

Sic nullum vobis tempus abibit iners (*Ars*, III, 59—60) „amintiţi-vă mereu că vine bătrîneţea : astfel nu vă va trece zadarnic timpul". Sînt apoi interesante unele parafrazări ale aforismelor celebre, ca : *inter arma silent musae* — „în vreme de război muzele tac". Ovidiu completează astfel ideea că orice creaţie are nevoie de reculegere :

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt (*Triste*, I 1 41) „poezia cere linişte şi singurătate". Cunoscutul vers al lui Vergiliu : *Felix qui potuit rerum cognoscere causas* — „fericit e cel ce poate cunoaşte pricina lucrurilor" — îşi are un corespondent în Ovidiu :

Felix qui quod amat defendere fortiter audet (*Amores*, II, 5, 9), adică : „ferice de cel ce îndrăzneşte să apere curajos ceea ce iubeşte".

Cugetarea coboară — cum se întîmplă adesea în opera lui Ovidiu — din sfera filozofiei, a abstracţiunilor, în lumea sensibilă, în mediul vieţii cotidiene, pentru a reţine într-o originală şi densă construcţie stilistică un adevăr, o idee demnă să figureze în registrul aforismelor adînci, care totdeauna vor rămîne aproape de inima oamenilor.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

În descrierea mediului galant nu lipseşte nici reflexia asupra naturii umane. Femeile vin la spectacole „ca să vadă şi ca să fie văzute" :

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae (*Ars*, I, 99)

Obişnuinţa, dar şi exerciţiul de voinţă, joacă un însemnat rol în viaţă şi la fel şi în iubire :

Intrat amor mentes usu, didiscitur usu ;
Qui poterit sanum fingere sanus erit. (*Remedia*, 503)

„iubirea ne înlănţuie judecata, dacă ne obişnuim cu ea ; ne dezbărăm de ea tot prin obişnuinţă. Cine-şi poate imagina că este sănătos, chiar se va face sănătos".

Tradiţia poeziei latine, care încă de la Plaut, Terenţiu, Catul, Lucreţiu, făcuse din filozofie, din reflecţia morală, un sprijin al descrierilor, al evocării, al caracterizării, n-a fost deci părăsită de Ovidiu. Poetul, mai ales în a doua parte a vieţii sale, a exprimat în construcţii stilistice sobre, dense, adevăruri valabile, eterne, care ţin de natura umană, de realităţi psihologice vechi. Adesea i-a fost deajuns o simplă trăsătură, o enunţare lapidară printr-un epitet semnificativ, capabil să îngroaşe linia peisajului sau a portretului.

★

Epitetul a căpătat la Ovidiu o largă şi multiplă întrebuinţare. În mod tacit, adeziunea, simpatia sau, dimpotrivă, repulsia, critica decisă a poetului izbucnesc într-o determinare, într-un epitet nou, original. În raport cu alţi poeţi clasici ai Romei, Ovidiu nu e zgîrcit de loc în distribuirea epitetelor menite să pună un accent deosebit asupra laturii esenţiale a lucrurilor. Imaginaţia sa exuberantă se dezvăluie şi prin asocierile inedite, bogate, în serii neaşteptate, pline de pitoresc şi de vigoare plastică. Epitetele aduc determinări şi nuanţe aproape intraductibile, totuşi sensibil expresive : pentru poet fluviile sînt iubite de popor, au malurile locuite de mult popor (*flumina popularia*, *Metam.*, I, 577) ; rîul Sperchios curge printre mulţime de plopi (*populifer Sperchios*, *ib.* 579), mugetul răsună ca un strigăt de jale (*luctisono mugitu*, *ib.* 723), poeziile sînt tinereşti (*carmina juvenalia*, — *Triste*, IV, 10, 57) ; Horaţiu e un poet productiv, bogat în teme şi ritmuri noi (*numerosus Horatius*, *ib.* 49), limba încremeneşte de o teamă care te îngheaţă (*lingua gelido retenta metu*, *Heroid*, XI, 82), gîndul a rămas întru totul cum a fost în trecut (*mens tantum pristina mansit*, *Metam.*, III, 203), cuvintele au fost lăsate să zboare spre urechea prietenilor (*datus este verbis ad amicas transitus aures*, *ib.* IV, 77).

Nu rareori e folosit *cumulul de epitete* ; procedeul anunţă patosul romanticilor. Năvala de culori, de nuanţe, de hiperbole, apoi metaforele

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

şi personificările deschid noi perspective de îmbogăţire expresivă a lirismului latin, mai degajat, mai apropiat de zbuciumul cotidian al omului. Seninătatea şi echilibrul în fond şi în formă, în conţinut şi în limbă, specifice clasicismului rămîn tot mai mult un tezaur şi un document al trecutului. Acest adevăr reiese limpede din oricît de succinta analiză a operei lui Ovidiu. Iată cîteva epitete, în numai trei versuri :

Hic color aprica pendentibus *arbore pomis*,
Aut ebori tincto *est aut sub candore* rubenti,
Cum frustra resonant aera auxiliaria *lunae*.
(*Metam.*, IV 331).

Una din eroinele descrise de poet e menită „să rătăcească în mizerie, fără vreo speranţă, pătată de sîngele crimei sale" (Erret *inops*, *expes*, caede *cruenta* sua ! (*Heroid*, VI, 162).

Epitetele pot fi uneori concordante, din aceeaşi serie de determinări pozitive sau negative, accentuînd impresia sau sentimentul care le generează : Vidit et *obscurum timido* pede fugit in antrum (*Metam.*, IV, 100) — „îi vede şi cu pasul şovăielnic fuge în peştera întunecoasă". Contrastul dintre determinări sugerează caracterul dramatic, încordat, al unor stări sufleteşti, subliniind adesea natura morală a faptelor.

Mollibus *et verbis* aspera *fata leves* (*Pont.* III, 5, 14) — „cu vorbe blînde tu îmbunează destinul aspru". Şi Horaţiu scrisese astfel, folosind epitetele contrastante : *Vitae summa* brevis *spem nos vetat inchoare* longam — „scurtimea vieţii ne opreşte să nutrim o speranţă lungă". Existau, cum se ştie, o serie de procedee clasice comune scriitorilor epocii de înflorire clasică a literaturii latine, procedee pe care Ovidiu le-a preluat adăugîndu-le de multe ori construcţii originale.

Un interesant rol de epitet joacă şi *apoziţia* construită pentru a caracteriza o întreagă categorie de fiinţe :

Sunt tamen et doctae, rarissima turba, *puellae* (*Ars*, II, 282) „mai există totuşi şi fete cuminţi — gen rar de tot (de fete)". Alteori, pentru a întări comparaţia, apoziţia cu rol de epitet reţine aspectul fundamental al unei categorii de fiinţe :

Ut fugiunt aquilas, timidissima turba, *columbae*,
Ut fugit visos aqua novella lupos (*Metam.*)

— „cum fug porumbeii — speţă foarte fricoasă — de vulturi ; cum fuge mielul tînăr cînd vede lupii"...

Atributul, apoziţia, subiectul multiplu, joacă un însemnat rol stilistic, pentru că ele atrag uneori variantele sinonimice şi alte mijloace gramaticale (incidenţa, subordonarea, elipsa), puse în slujba expresivităţii, a construcţiilor poetice mereu înnoite şi sugestive. Astfel, în legătură

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

cu *turba*-„mulțime", citat mai sus ca exemplu de variație sinonimică, reproduc un singur vers din Ovidiu :

Vulgus *adest Scythicum bracataque* turba *Getarum* (*Triste*, IV, 6, 47) — „vezi doar poporul scitic și mulțimea geților îmbrăcați în cioareci".

★

Un rol însemnat ocupă repetiția în ansamblul procedeelor stilistice folosite mai des de Ovidiu. Reluarea cuvîntului (sau a sintagmei) urmărește fără îndoială potențarea ideii, a amănuntului exprimat prin elementul lexical repetat. Acest procedeu, comun poeziei epice și celei lirice, imprimă un caracter familiar exprimării, apropiind-o de dezvoltarea modernă a poeziei. Exemple pot fi luate din toate cărțile lui Ovidiu :

Naides ignorant, ignorat *et Inachus ipse* (*Metam.*, I, 642)
Perque vices modo „Persephone!" modo „filia" clamat,
Clamat *et alternis nomen utrumque ciet.* (*Fast.*, IV, 483—4)

— „pe rînd „Persefone", „fiica mea" strigă ; le strigă tot pe nume chemînd pe fiecare". Mai extins e procedeul în versurile :

Spectabat terram, terram spectare decebat
Maesta erat in *vultu, maesta decenter erat.* (*Amores*, II, 5, 43—4)

„privea pămîntul, se cuvenea să-l privească ; avea înfățișarea tristă, era de o tristețe demnă".

Poetul insistă aici asupra cîtorva cuvinte pe care le repetă, întregind sensul lor chiar cu termeni din familia respectivă de cuvinte : *tristețea* (maesta) ; *privirea* (spectabat, vultus) ; ceea ce *se cuvenea* (decebat, decenter) ; privirea *în pămînt* (terra). Seria de repetiții converg în aceste două versuri spre a accentua aspectul tristeții copleșitoare. Într-o altă stare de suflet, acea de groază, de teamă, se află poetul însuși, căruia în Tomis toate i se par teribile, ca în mijlocul sălbăticiei :

Omnia barbariae *loca sunt vocisque* ferinae
Omniaque hostilis *plena* timore *soni.* (*Triste*, V, 12, 55)

„peste tot barbarie și urlete de fiară ; peste tot groaza de larma dușmanului". Judecat strict formal, citatul conține doar repetarea lui *omnia* ; în realitate accentul stilistic cade pe *barbar*, *dușman* și pentru a întări acest conținut folosește cuvinte : *barbaria*, *vox ferina*, *timor hostilis sonus*. Deci aparent, avem varietate de termeni, cu înrudiri sinonimice, în realitate o întreagă grupare de *epitete concordante*, în fond o repetare de termeni sinonimici, pentru a întări ideea de teamă, de groază, de primitivism. În asemenea mediu desigur că poetul suferea cumplit ; și dorea înainte de toate să sugereze compatrioților săi suferința sa. Deosebit de procedeul de mai sus,

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

asocierile pot fi uneori formale, iar ca sens să avem un contrast. Repetiția poate îmbrăca cele mai variate forme:

„Supplicium patitur non *nova* culpa *novum*" (*Trist.*) — vers pe care-l traduc prin: „Rabd o pedeapsă *nouă* pentru-o greșeală *veche*". Negarea unuia dintre cuvintele repetate; (*novus*) duce la un sens exact opus: *veche*. Figura aceasta stilistică numită litotă, poate fi întîlnită destul de des în creația clasică antică. Ovidiu o folosește pentru a crea contraste vii, cu sens de superlativ; e un mod de a reda de multe ori exagerarea poetică, ca în alt vers tot din *Triste*:

Sic me quae video *non* videoque *movent.* (IV, 6, 47) —
„la fel mă chinuiește ce văd și ce nu văd".

Folosirea acestor procedee care par adesea familiare, deosebite în tot cazul de inovațiile și asocierile atît de neașteptate și de uimitoare la Ovidiu, nu demonstrează sărăcie de imaginație. Repetiția, mai rară la alți poeți latini, denotă o mai mare apropiere a limbii scrise de limba vorbită. Poetului îi plăcea să se afle printre contemporanii săi, vorbindu-le într-un stil ușor de înțeles, stil care totuși, nu e lipsit de noutate expresivă, de adîncime, de concentrare. Mai puțin clasic decît înaintașii săi, mai puțin lucrat ca stil, versul lui Ovidiu e mai modern prin deschiderea sensibilității sale către tumultul conștiinței și al afectelor măiturisite direct, într-un ton patetic.

★

Aceste particularități ale limbii poetice a lui Ovidiu constituie o îmbogățire a experienței artistice, o anticipare a modalităților stilistice moderne. Nu e cu totul greșită afirmația celor care văd în poetul latin pe primul romantic al literaturii mondiale (G. Călinescu). Degajarea lui de canoanele stilului clasic, libertatea relativă în folosirea *oricăror* procedee stilistice pentru a ilustra mai veridic, mai natural, infinitul stărilor sufletești ale omului frămîntat de neliniști și dorințe, anunță descătușarea și patosul creației moderne, complexă, infinită.

Particular la Ovidiu, în raport cu alți poeți, mi-a părut, pînă la un punct, felul în care el a folosit participiul, ca formă a concentrării, ca determinant comod, totuși dens și expresiv, ca reflex al stilului popular pe cale de a pătrunde tot mai adînc în limba și stilul literaturii. În *Triste*, IV, elegia a X-a, citim: *emendaturis* ignibus ipse dedi (v. 62) — „le-am pus (versurile) pe foc care le va îndrepta" (adică fiind proaste, după poet, le va arde), iar ceva mai jos: quaedam *placitura* cremavi — (v. 63) — „pe unele, care puteau plăcea, le-am ars". În poemul *Ibis*: plura leges et nomen *habentia* verum (643); non *mentituro* quid libet ore legat (66), iar în *Metam.*, I: *motura* tonitura; ventos *facientes* fulgora (v.55—56), construcții

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

care au avantajul scurtimii şi al nuanţării colorate a contextului. Procedeul aminteşte de o fază mai veche a limbii latine, de epoca lui Plaut, deci de un stil oral, popular, cînd construcţia participială era de asemenea des folosită. Probabil că e vorba şi de o influenţă greacă, pentru că participiul a avut o largă întrebuinţare în opera scriitorilor greci antici.

Acelaşi caracter de stil oral, de construcţie liberă, îl au apoi complementele introduse prin prepoziţii : finita *per* plurima vulnera vita (*Metam.*, III, 251), în loc de formula clasică : finita plurimis vulneribus vita — „viaţă sfîrşită din cauza numeroaselor răni primite". Tot mai larga întrebuinţare a prepoziţiilor în stilul lui Ovidiu anunţă lenta dar sensibila schimbare structurală a sintaxei clasice, devenind cu timpul din sintetică tot mai analitică, aspect moştenit de limbile romanice. În exemplul de mai sus, *per* introduce un circumstanţial de cauză ; în alt loc el poate introduce alte numeroase circumstanţiale ; lacrimaeque *per* ora non fluxerunt (*ib.*, 202—203), un complement de loc ; alteori tot aşa de bine : de timp, instrumental, de mod, de scop. Stilul lui Ovidiu oglindeşte deci nu numai libertăţile asocierilor, ale sintagmelor sau determinărilor inedite, dar şi unele schimbări sintactice care merg în acelaşi sens al apropierii de expresia omului contemporan.

Pentru reţinerea unor particularităţi stilistice specifice artei lui Ovidiu, mi se pare concludentă compararea a două pasaje avînd aproximativ un conţinut de idei similar : unul din elegiile exilatului de la Tomis, altul din opera lui Horaţiu. Punînd alături cîteva versuri care descriu un peisaj de iarnă vom putea constata reacţia sensibilităţii poetului elegiac, manifestată prin desele epitete folosite ca întărire a culorii locale, în raport cu ţinuta sobră, lipsită de exuberanţă, în fraze care constată realitatea aspră, la Horaţiu. Am putea spune că versurile triste ale lui Ovidiu manifestă reacţia unui suflet mai stăpînit de afecte, mai puţin rezervat, gata să mărturisească în cuvinte multe mîhnirea care-l copleşeşte, iar versurile lui Horaţiu aduc o reflecţie stăpînită a unui gînditor care-şi controlează şi-şi estompează reacţiile sufleteşti în faţa faptelor. Ovidiu scrie deci în cunoscuta elegie a X-a din cartea a III-a a Tristelor :

At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo est candida facta gelu,
Dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto,
Tum patet, has gentes axe tremente premi.
Nix, iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant
Indurat bores perpetuamque facit . . (v. 9—14).

Tra ducerea recentă, din care am citat şi pînă aci, deşi nu putea reda absolut fidel toate nuanţele textului original, este preţioasă pentru că demonstrează, în primele versuri, tocmai ceea ce ne propunem să subliniem

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

ca particularitate de stil la Ovidiu : preferința acestuia pentru epitete, cum spuneam mai sus :

Cînd însă vine iarna cea tristă *și* cumplită,
Și geru-mbracă țara în albul *lui veșmînt*
Și cînd la miazănoape e crivăț și ninsoare,
Atunci să-i vezi pe barbari de viscol doborîți !
Nici soarele, nici ploaia nu pot topi zăpada,
Și crivățul o-ngheață : ea-n veci nu se mai ia...

La Horațiu, aspectul iernii e descris prin amănunte concrete : cerul întunecat, zăpezi, ploi, marea și pădurile vuiesc de crivăț : unde Ovidiu preferă determinarea adjectivală, deci calificarea abstractă prin precizarea unor anumite însușiri : iarna *tristă*, *urîtă* la față (squalentia ora), gerul e *marmorean*, iar pămîntul devenit *alb* (terra candida facta), zăpada eternă (nix perpetua) — Horațiu cumulează tocmai elementele sensibile fundamentale, cuprinse în metafore ingenioase :

Horrida tempestas caelum contraxit et imbres
Nivesque deducunt Iovem ; nunc mare, nunc silvae
Threicio Aquilone sonant.

(*Epoda* XIII, 1—3)

„O vreme îngrozitoare întunecă cerul ; ploi și zăpezi curg din cer, acum marea și pădurile vuiesc de suflarea Acvilonului năpraznic".

Un singur epitet în succinta descriere a iernii ; în schimb, admirabilul contur al peisajului zugrăvit de o mînă sobră și sigură.

★

Fiecare poet, în felul său, reprezintă o contribuție certă la îmbogățirea mijloacelor stilistice, poetice, ale literaturii universale. Modelele de stil, devenite celebre, au circulat apoi în literatura altor popoare și au constituit stimulentul unor sporite activități creatoare, din ce în ce mai perfecționate. Scriitorii clasici ai antichității au fost o sursă importantă pentru autorii noștri, mai ales la începuturile culturii noastre moderne, oferindu-le atît o tematică bogată, originală, complexă, cît și forme expresive perfecționate de-a lungul unor secole de intensă muncă literară. Am dat cîteva exemple din elegia lui Ovidiu, în care deplînge rigorile climei pontice și descrie în chip original iarna la Tomis. Pentru a vedea în ce chip textul clasic a dat de lucru traducătorilor noștri, cum bogăția stilistică a originalului a sugerat în românește diverse construcții poetice noi, reproduc traducerile lui Hasdeu (*Columna lui Traian*, 1872, nr. 29, din 15 aug., sub titlul „*Ovidiu la gurile Dunării*) și a lui Șt. Bezdechi (în vol.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

Tristia, Cluj 1930); pasajele corespund textului latin reprodus la p. 34. Iată întîi cum a tradus Hasdeu :

Vai însă, cînd sosește posomorîta iarnă
Rînjind grozava-i buză și cînd începe gleba
A încărunți cu-ncetul sub marmura de ger !
Și crivățul pornește și neaua umple nordul
Și cade, cade, cade ; nici soarele nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpietrește...

Același text latin apare în traducerea din 1930 a lui Șt. Bezdechi în metru original, astfel tălmăcit :

Însă cînd iarna mîhnită și-arată hidoasa ei față,
Iară pămîntul de ger marmorean e-nălbit,
Cînd troienită-i zăpada de vifore, vezi că pe-aceste
Ginți le-asupreste din greu Polul bătut de furtuni.
Neaua pe jos așternută, de crivăț pe veci înghețată,
Cît nu se poate topi nici de căldură, nici ploi...

Diferențele de lexic și de stil sînt vizibile, fapt care dovedește în ce măsură un text clasic, bogat în nuanțe și în invenții stilistice, poate inspira traducătorului formule diverse, construcții originale, capabile să redea cît mai fidel, cît mai expresiv originalul. Opera clasicilor e un domeniu de vastă experiență artistică, valabilă peste timp, pentru că reprezintă cvintesența gîndirii și a expresiei, o oglindire a realității sociale, a adevărurilor perene. Stilul original al lui Ovidiu, concentrat uneori pînă la formula aforismului, alteori bogat, amplu pînă la cumularea de epitete, de metafore, de repetiții sau de personificări, prezintă interes pentru scriitori și pentru cercetători datorită modului propriu în care poetul realizează sinteza dintre tradiție și inovație, într-un moment specific al dezvoltării limbii și a literaturii latine.

Imaginea cuprinzătoare pe care Ovidiu ne-a transmis-o despre viața societății romane a vremii sale, prezența poetului în mijlocul frămîntărilor contemporane, tendința de a se situa la înălțimea cerințelor lumii aristocrate, beneficiară a culturii și civilizației eline, în momentul de apogeu al puterii romane, reclamau o înnoire a meșteșugului, o prelucrare a particularităților stilului familiar, aristocrat uneori, la nivelul înțelegerii semenilor săi. Poezia lui Ovidiu e mai puțin rodul meditației filozofice, cît mai ales reacția unei sensibilități poetice vii, capabile să exprime imediat, fără efort deosebit, idei și sentimente izvorîte din contactul nemijlocit cu realitatea. Iar cum realitatea înconjurătoare era străbătută de aspirații și contradicții adînci, alimentate de huzurul și opulența aristocrației, o realitate diferită de cea a înaintașilor săi, Ovidiu nu putea fi decît interpretul vremii sale, exponentul frămîntărilor care i-au răscolit și lui inima.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)

Poetul care versifica atît de ușor, care avea în imediata sa apropiere maeștri de talia lui Horațiu și Vergiliu, dar care în același timp era un răsfățat al palatelor aristocrate și al casei imperiale, legături care pînă la urmă l-au năpăstuit într-atît, este deci, sub unele raporturi, un inovator în domeniul artei literare, în domeniul stilului. Îndrăznelile și libertatea stilului, a limbii în care exprima idei și sentimente comune omului de totdeauna, au arătat posterității însemnătatea valorificării *tuturor* resurselor limbii, cu scopul de a oglindi mai veridic realitatea și mai cu seamă emoțiile adînci, infinite, ale sufletului omenesc. În acest sens opera poetică a lui Ovidiu e un document original, care ne permite să cunoaștem una din cele mai autentice experiențe literare. Stilul lui Ovidiu cu nenumăratele-i construcții, cu modelările atît de neașteptate, cu asocierile de cuvinte atît de sugestive, e făurit parcă pentru un om al vremii noastre. Adeziunea cititorilor de azi la arta lui Ovidiu e cea mai bună dovadă că poezia exilatului de la Tomis a cristalizat în sine o parte a adevărurilor și a frumuseții eterne.

BDD-A10382 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:41 UTC)